

Prioritera skolan

Alla barn och ungdomar har rätt till en likvärdig utbildning av hög kvalitet. Det gäller dock inte för unga placerade i Hem för vård eller boende, visar Skolinspektionens granskning.

Text: Erik Bergeå | Bild: Bibbie Friman | [Prenumerera](#) | Artikel i [SocialPolitik nr 4 2010](#)

Om och om igen visar forskning hur viktigt det är med bra utbildning för barn som är placerade på institution eller i familjehem. Trots det har placerade barn och ungdomar mycket lägre utbildningsnivå i vuxen ålder än andra jämnåriga. De som misslyckas har, enligt Socialstyrelsens Social Rapport 2010, mycket stora överrisker för exempelvis psykisk ohälsa, kriminalitet, missbruk, tonårsgraviditeter och försörjningssvårigheter.

En bra skolgång med engagerade lärare och ett bra stöd har fundamental betydelse för placerade barns och ungdomars framtid. Mot bakgrund av detta har Skolinspektionen granskat hur rätten till utbildning garanteras några av samhällets mest utsatta barn.

Resultaten är tyvärr nedslående. Elever får inte den utbildning de har rätt till. Beslut och utredning saknas eller har stora brister. Och de som har ansvar har inte fullföljt det.

Alla barn och ungdomar har rätt till en likvärdig utbildning av hög kvalitet. Ansvaret för skolverksamheten ligger på skolhuvudmannen – som kan vara kommunen, landstinget, staten eller ägaren av en fristående skola.

För de elever som är placerade vid HVB, Hem för vård och boende, finns stora skillnader i tillgång till undervisning. De flesta går i en vanlig skola men för 114 elever har detta inte bedömts vara möjligt. Istället får de så kallad särskild

undervisning enligt 10 kap. 3 § Skollagen vid det hem där de är placerade.

Utbildningsformen särskild undervisning ska anordnas för elever i det obligatoriska skolväsendet som på grund av sjukdom eller liknande skäl under längre tid inte kan delta i vanligt skolarbete. Den särskilda undervisningen ska anordnas av skolhuvudmannen, men den får enligt skollagen överlåtas till ett HVB. Även om den särskilda undervisningen inte omfattas av samma regelsystem som det offentliga skolväsendet ska den så långt det är möjligt motsvara den undervisning eleven inte kan delta i.

Den granskning som Skolinspektionen genomförde under hösten/vintern 2009/10 är en totalundersökning, det vill säga samtliga kända HVB-hem som bedriver särskild undervisning granskades. 114 elever från 60 olika kommuner ingick i studien. Antalet HVB som ingick var 31, belägna på 26 orter i landet. Granskningen har genomförts genom dokumentstudier, enkäter samt besök i verksamheten och enskilda intervjuer med varje elev. Det är viktigt att hålla i minnet att dessa elever har lika stor rätt som andra elever till en god utbildning.

Vid granskningen framkom att:

- Elevens rätt till utbildning inskränks. De placerade eleverna får inte undervisning i tillräcklig utsträckning. Endast ett av de 31 granskade hemmen bedriver undervisning i alla ämnen och ger eleverna den undervisningstid de normalt sett har rätt till. Både HVB och elevernas hemkommuner har ansvar för att eleverna garanteras sin rätt till utbildning. Skolinspektionen har noterat att det finns allvarliga brister i detta ansvarstagande.
- Beslut och utredning saknas. Samtliga 114 elever har anpassad studiegång, vilket bland annat innebär att omfattningen av elevernas undervisning inte motsvarar den som föreskrivs i den nationella timplanen. I de allra flesta fall saknas både beslut och utredningar

avseende den anpassade studiegången. Skolinspektionen menar att detta är allvarligt eftersom inskränkningen av elevernas rätt till utbildning skett på osäker grund.

- Passiva skolhuvudmän. Huvudmännen för elevernas ordinarie skolor är passiva när det gäller att säkerställa elevernas rätt till utbildning. För att särskild undervisning ska kunna anordnas vid ett HVB krävs att skolhuvudmannen överlåter undervisningen till det aktuella hemmet. Det är dock vanligt att ett formellt överlåtande saknas eller att det finns brister i hur överlåtandena går till. Ofta är det socialtjänsten i kommunen och inte skolan som är aktiv. Att kommunerna låter socialtjänstens personal fatta så avgörande och viktiga beslut är inte bra för varken barnet eller för en på området oerfaren tjänsteman.
- Svårt att samverka kommun/HVB. Hemmen och de ansvariga skolhuvudmännen har svårt att hitta former för att samverka både före och under placeringen. Skolan ger inte hemmen den nödvändiga informationen om elevens utbildningsbakgrund för att undervisningen ska kunna genomföras och anpassas på ett sätt som utgår från elevens behov och förutsättningar. Skolhuvudmännen följer inte heller upp elevens utveckling under placeringen.
- Begränsningar kan hindra elevernas möjligheter. HVB har visserligen ofta tillgång till ändamålsenliga lokaler och undervisningsmaterial för de ämnen som erbjuds. Men om eleverna ska få förutsättningar att få undervisning i fler ämnen än i dag kommer flera hem att ha svårt att erbjuda det i befintliga lokaler. Det gör att det snarare blir de begränsningar som finns i det aktuella hemmet som avgör vilken utbildning eleven får än de egna förutsättningarna och behoven.

Skolinspektionen rekommenderar

- Skol- och undervisningsfrågor måste prioriteras och ingå

i placeringsbeslutet. Kommunerna måste därför säkerställa att det finns rutiner för en väl fungerande samverkan mellan de aktörer i kommunen som ansvarar för elevens behov av behandling och undervisning. Socialtjänsten ska inte och kan inte agera på egen hand. Utbildningsfrågor är viktiga och komplexa och ska hanteras av rektor och lärare.

- Kommunerna måste ta fram rutiner för att kontrollera att eleverna i åldern 7–16 år fullgör sin skolplikt samt får sin rätt till utbildning tillgodosedd.
- Mottagande hem ska endast anordna särskild undervisning om de tveklöst kan uppfylla de krav som ställs för att eleven ska få en undervisning som så långt det är möjligt motsvarar den undervisning eleven inte kan delta i.

Mot bakgrund av ovan nämnda brister har Skolinspektionen sett ett behov av att fortsätta att fokusera på elevens rätt till utbildning. Därför pågår nu ett tillsynsarbete riktat mot hemkommunerna och deras ansvarstagande enligt skollagen.

Ny skollag kommer begränsa HVB-hemmens möjlighet att bedriva särskild undervisning. Från och med 1 juli 2011 kommer det inte längre att vara möjligt för ett HVB att bedriva så kallad särskild undervisning. För att undervisning ska kunna äga rum vid ett HVB krävs antingen ett godkännande som fristående skola eller att den kommun där hemmet är beläget bedriver undervisningen. Fram till dess att den nya skollagen gäller är det ytterst viktigt att placerande kommuner endast överlåter undervisningsansvaret till ett HVB i undantagsfall. Att kommunerna är restriktiva och alltid funderar på vad som är bäst för barnet.

Även om Skolinspektionens granskning inte har omfattat en bedömning av om det i varje enskilt fall har varit motiverat att eleven får sin utbildning tillgodosedd genom särskild undervisning visar våra iakttagelser att beslut om särskild undervisning fattas på bräcklig och otillräcklig grund, bland

annat utan stöd i utredning av den enskilde individens förutsättningar och behov. Under granskningens gång har det också funnits anledning att ifrågasätta om elevernas problematik verkligen kräver så stora inskränkningar som särskild undervisning innebär.

Glädjande nog har vi kunnat konstatera att Sveriges kommuner och Landsting (SKL) arbetar med ett stödmaterial för frågor som dessa riktade till landets kommuner. Genom vår granskning har vi öppnat ögonen på flera av landets kommuner. Vi får många telefonsamtal från tjänstemän inom både skola och socialtjänst. De medger att det finns brister i deras hantering av placerade barn, men nu vill de få vägledning och hjälp för att göra rätt. Vi har också noterat att det finns kommuner som redan idag arbetar på ett framgångsrikt sätt. Helsingborgs kommun (som SocialPolitik skrev om i förra numret) kan nämnas som ett positivt exempel och vi hoppas och tror det blir många fler.

Erik.Bergea@skolinspektionen.se

Erik Bergeå är undervisningsråd vid Skolinspektionen.

1 november 2009 var cirka 3 900 barn och unga placerade i HVB-hem.

Läs vidare

www.skolinspektionen.se/sv/Tillsyn-granskning/Kvalitetsgranskning/Genomforda-kvalitetsgranskningar/Utbildning-vid-hem-for-vard-eller-boende/

[www.socialstyrelsen.se Social Rapport 2010](http://www.socialstyrelsen.se/SocialRapport2010)

www.barnombudsmannen.se/publikationer/bestall-och-ladda-ner/im-sorry-roster-fran-sarskilda-ungdomshem-2010/

SocialPolitik nr 3/2010: Skolan är nu, om SkolFam i Helsingborg.